

Ekologik Turizm Rivojlansihida Xorij Tajribalari

Abduraimova Nilufar Ulug'bek qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirish masalalari keng yoritib berilgan, shu bilan birga, maqolada O'zbekistondagi mavjud ekoturistik zonalar tahlili va bugungi kunda ekoturistik zonalarini rivojlantirishda yechimi topilishi zarur bo'lgan muammolar to'g'risida namunalar keltirilgan. Mamlakatimizda ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun ma'lum bir tizimni shakllantirish zarurligi, uning barcha zaruriy resurslar va ta'riflab bo'lmaydigan go'zal tabiatga boyligini inobatga olgan holda yurtimizga mazkur sohada rivojlangan davlatlar tajribasini joriy etish usullari bo'yicha misolar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ekologiya, iqtisodiy rivojlanish, hududlarning ekologik tahlili, ekologik turizm, rekreatsiya zonasi.

Kirish. Ayni damda dunyo miqiyosida, turizm sohasida rivojlanib kelayotgan turlari ichida ekologik turizm dunyo boylab ommalashib borayotgan yo'nalishlardan biridir. Xalqaro maqomdagi tashkilot va muassasalarning ma'lumotiga ko'ra, ko'pgina turizm turlari yiliga o'rtacha 5 foizga ortib borayotgan bo'lsa, ekoturizm yiliga o'rtacha 20-30 foizga ko'payib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-sonli Farmoni mamlakatimizda turizmni rivojlantirishda tub burilishni, yangi bosqichning zaminini, turizmni istiqbolli islohotlarning sharoitlarini yaratdi. Mazkur farmonda:

"Mamlakatda turizmni jadal rivojlantirish, mavjud ulkan turizm salohiyatidan yanada to'liq va samarali foydalanish, an'anaviy madaniy-tarixiy turizm bilan birgalikda turizmning boshqa salohiyatli turlarini -ekologik turizmni ichki, kirish va chigish turizmini kompleks rivojlantirishning milliy va hududiy dasturlarini ishlab chigish va amalga oshirish" belgilangan.

Bu farmon mamlakatimizda turizmning barcha turlarini bir tekis rivojlantirish masalalarini tatbiq qilishga, turizmni hududiy va mintagaviy rivojlantirish uchun asosiy dastur bo'lib xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan va Farmonda ekologik turizmni rivojlantirish alohida ta'kidlanganligi ham, ekologik turizmni jadal rivojlantirishning jiddiy muammolarini aniqlashimiz va bu muammolarning yechimlarini ishlab chiqishning ilmiy-amaliy asoslashni kuchaytirishning vaqti keldi.

Tadqiqot gipotezasi. Ushbu maqolada, biz hozirgi kunda mamlakatimizda bo'lib o'tayotgan o'zgarishlardan kelib chiqib va ekologik turizmga bo'layotgan e'tiborga yarasha ta'dqiqot o'tkazdik. Aslida ushbu mavzuga oid ma'lumotlarni tahlil qilish natijalaridan kelib chiqib, hozirgi kunda O'zbekistonda ekologik turizmni rivoji jadal ahamiyatga ega ekanligi haqida xulosa qilish mumkin.

Zero, O'zbekiston nafaqat YUNESKOning madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan arxitektura yodgorliklari, qadimiy shaharlari bilan mashhur bo'lsada, uning hayratlanarli nabo'at va hayvonot olami, go'zal tog'lari, g'orlari, cho'llari, shaffof toza ko'llari, daryolar va sharsharalari ham har bir kishini o'ziga maftun etadi.

O'tkazilgan tadqiqotimizdan kelib chiqib, sintez, tahlil va taqqoslash natijasida shu ma'lum bo'ldiki, ekologik turizmni rivojlantirishda xorij tajribasi katta ahamiyatga egadir. Ayni damda, chet el mamlakatlari bizning mamlakat kabi boy tarixga ega bo'lsada, ammo bizning mamlakat kabi boy madaniyat va go'zal tabiat bilan rag'batlantirilmagan. Bu bizning dunyo miqyosidagi ekologik turizmni rivojidadagi shaxdam qadamlarimizdandir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mavzu tahlili jarayonida R. Hayitboyevning «Ekoturizm asoslari» kitobidan foydalanildi.

Hamidov O. H va Norchayev A. N – «Ekoturizm» kitobida – «Ekoturizm tushunchasi qo'riqxonahududlari va tabiiy parklarning hozirgi zamonaviy faoliyatida keng qo'llanilayotgamligi ta'kidlab o'tilgan. Jahonda bu sayyohat turning jadal o'sishiga sabab faqat atrof muhitning yomonlashishigina emas, balki mashhur hordiq chiqarish tog' bag'ridagi kurortlar, iliq dengizlarning qirg'oqlari, tekisliklar va o'rmonzorlarning borgan sari ko'proq o'zlashtirilayotganligi hamdir» degan xulosaga xorij tajribasini o'rgangandan so'ng kelgan.

Sayohatchilarning uchdan bir qismidan ko'prog'i ekologik turizmni qo'llab-quvvatlaganlari va buning uchun 20%dan 40% gacha ko'proq pul sarflashga tayyor ekanliklari aniqlangan. An'anaviy ommaviy turizm barqaror o'sish bosqichiga yetdi. Hozirda, ekoturizm tarmog'iga kiruvchi madaniy, tabiiy va "erkin sarguzasht" turizmi tarmog'i dunyo boyicha yetakchilik qilmoqda va kelajakda yanada yuksalishi bashorat qilinmoqda. Ekologik turizm, keyingi yigirma yil ichida tez o'sadi. Hisob-kitoblarga ko'ra, ekoturizm hisobida global xarajatlar sanoat bo'yicha o'rtacha o'sishdan yuqori natijalar ko'rsatib kelmoqda –deb Tourism in the Green Economy tadqiqot olimlari takidlashgan.

N. Loginova, V. Kostorova va G. Chudaykina tahlillariga ko'ra ekologik turizmni, turizmning boshqa turlaridan ajratib turuvchi asosiy tamoyillar ekoturizm tamoyillaridir. Ekologik turizm obyektlari - tabiiy obyektlar bo'lib, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatish xavfi yo'qligi yoki bu xavfni minimallashtirish, mahalliy ijtimoiy-madaniy muhitni saqlash, ekoturizm obyektiga aylangan hududlarga ijobiy iqtisodiy ta'sir ko'rsatish hisoblanadi degan xulosalarga kelishgan.

Turizm sohasida A.Yu.Aleksandrova ekoturizmning barcha turlarini jamlab asosan ikki asosiy turga guruhlaydi:

1. Kam o'zgartirilgan yoki buzilmagan, yovvoyi sharoitdagi va alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar chegarasidagi ekoturizm.
2. Madaniy landshaftlar yoki madaniylashtirilgan kengliklar va alohida muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar chegarasidan tashqaridagi ekoturizm.

Ekoturizm rivojlangan yetakchi davlatlar zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda ekoturizm uchun zarur infratuzilmani rivojlantirishda sezilarli yutuqlarga erishdilar. Energetika iste'moli, suv iste'moli va va chiqindilarni utilizatsiya qilish, biologik xilma-xillikni saqlash va madaniy merosni boshqarish samaradorligi sohasida zamonaviy texnologiyalardan foydalangan kabi yo'nalishlar ekoturizmning kelajakdagi rivojlanish vektorini aniqlaydi, Ushbu yo'nalishlar ekoturizmning kelajakdagi rivojlanish vektorini aniqlaydi, deb ishoniladi, chunki ekoturizm endi astsetik bayramni anglatmaydi, ertangi kunning ko'plab ekoturortlari hashamat maskani bo'ladi, chunki ekoturizm tushunchalari farovonlikka qurilgan deb yoritgan - Balmford A., Green J.M.H., Anderson M., Beresford J., Huang C., Naidoo R.

Aksariyat mamlakatlar ekoturizmning eng muhim tamoyillaridan biriga amal qiladi, ya'ni tabiatni asrashni qo'llab-quvvatlash orqali hududlar mahalliy hamjamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy foydalari va ikkalasi haqida xabardorlikni oshirish orqali mahalliy aholi va sayyohlar tabiiy va madaniy qadriyatlarini saqlash zaruratini belgilaydi. Boshqacha aytganda, ekoturizm mahalliy hamjamiyatga, shuningdek tabiiy ekoturizm va sayyohlarga foyda keltiradi deb Ecotourism Pilot Projectda shunday qarashlar keltirilgan.

Taqdiqot metodologiyasi. Ushbu maqolada, ekologik turizmni rivojlanishining nazariy asoslari yoritishda sintez va tahlil, induksiya, deduksiya hamda taqqoslash uslublaridan foydalanildi. Maqolaning amaliy va tahliliy qismida ikkilamchi ma'lumotlardan foydalanilgan. Ma'lumotlar, ekologik turizm yo'nalishini yanada jadal rivojlanishi uchun analitik usullardan foydalanib, tahlil qilindi.

Yig'ilgan ma'lumotlar asosida mavzuni yoritib berishga xarakat qilindi. Natijada muammolar aniqlanib, muammolarni yechimiga oid tegishli ilmiy asoslangan takliflar berildi. Mavzuni o'rganish jarayonida umumiy holat shuningdek chet el tajribasiga ega davlatlar aro tajriba, yani taqqoslash va maxsus yondashuvlar, nazariy va amaliy materiallarni jamlash hamda tizimli tahlil kabi usullar qo'lanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi. G'arb va Sharqning O'zbekistonga bo'lgan qiziqishi aql bovar qilmaydigan darajada ortib bormoqda, albatta bunga sabab bizning yurtida bo'lib o'tayotgan progressiv xarakatlar strategiyasidir. O'zbekistonda ekologik turizmga bo'lgan ahamiyat unchalar ham ko'p bo'lmasada, turizmning bu turi ko'pchilikni bizdagi urf-odatlar va turmush tarziga befarq qoldirmaydi.

Ekologik turizm - turizmning eng jozibali yo'nalishlaridan biridir. Ekoturizm tushunchasi bizning kundalik hayotimizga nisbatan yaqinda kirib keldi. Bu dam olishning o'ziga xos turi bo'lib, unda sayyohlar yovvoyi tabiat joylariga boradilar, o'zining asl ko'rinishida qolishga muvaffaq bo'lgan hududlar bo'ylab sayohat qiladilar, tabiiy yodgorliklarni ziyorat qiladilar va hokazo. Ekologik turistning asosiy maqsadi tabiiy jarayonlarga jiddiy aralashmaslik va ularga zarar yetkazmaslik bilan birga atrof-muhitni bilish, u bilan iloji boricha yaqinroq birlashishdir.

Ekoturlarni tashkil etish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. Ekoturlarni tashkil qiluvchi tashkilotlar tabiat va mahalliy atrof-muhitni muhofaza qilishga ko'maklashishlari shart.
2. Barcha sayohatlar, ekskursiyalar va boshqa tadbirlar tabiatga, mahalliy aholining urf-odatlari va an'analarga ta'sir qilmasligi kerak kerak.
3. Atrof-muhitga salbiy ta'sirni minimallashtirish kerak.
4. Ekoturistning maqsadi, eng avvalo, ekologik ong va tarbiya bo'lishi zarur.
5. Mahalliy aholini ekologik turizm faoliyatiga jalb etish majburiydir. Bu ularga qo'shimcha daromad keltirish va tabiatni muhofaza qilish uchun ekologik rag'batni yaratishga qaratilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida keyingi yillarda ekologik turizmning ommaviyligi sezilarli darajada oshdi. Zero, tabiatning o'zi O'zbekistonni to'rt fasl ila siylagan, go'zal tabiatimiz o'zining yil bo'yi husn taratib turadigan cheksiz tog'lar, cho'llar va shirin, mazali mevalarni ato etgan. Aslida har bir fasl O'zbekistonda o'z hukmronligiga ega va esda qoladigan taa'surotlar qoldiradigan go'zal maskan, bunga misol tariqasida - bahorda asal gullarining hidi va xushbo'yiligini so'z bilan ta'riflab bo'lmaydi, qishda qor va ayoz bo'lishi, yoz esa shirin tarvuz va qovun hidi ila tasavvurni boyitishi, oltin kuz esa barcha peyzajlardan go'zalroqligi bilan ajralib turadi. Albatta, bularning barchasi sayyohlarni o'ziga tortadi va ularning ko'pchiligi jonajon O'zbekistonga mehr bilan qaraydi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston ham boy tabiiy resurslar, betakror o'simlik va hayvonot olamiga ega. Ushbu salohiyatni asrash va ko'paytirish maqsadida ko'plab milliy dastur va loyihalar hayotga tatbiq etilmoqda. Mamlakatimizda ekoturizmning rivojlanishi nafaqat tabiatni muhofaza qilish, ekoturistlarni ona tabiatimizga jalb etish, balki iqtisodiy sharoitni yaxshilash, aholini ish bilan ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Yurtimizda ekoturizmning yo'nalishidan biri bo'lgan qishloq turizmi ham rivojlanmoqda. Qishloqlarda ko'plab mehmon uylari tashkil qilindi. Bu o'z navbatida qishloq aholisining turmush tarzini yaxshilashga, sayyohlarni mehmon uylarida joylashishiga yordam beradi.

Ekoturizm va uning rivojlanishi nafaqat hududning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga bog'liq bo'libgina qolmasdan balki shu hududning tabiiy sharoitiga, unda ekoturistik obyektlarning mavjudligiga va ularning geografik o'rniga ham bog'liqdir. Chunki tabiiy sharoit xususiyatlari hududning ekoturistik imkoniyatlarini va uning qaysi turlarini rivojlantirish mumkinligini aniqlashga imkon beradi.

O'zbekistonga turistlarni jalb qiluvchi asosiy omil bu uning maftunkor tabiatidir, uning xilma-xilligidir. Sababi O'zbekiston iqlimi, ob havosi yil davomida dam olish va ekoturizmni rivojlantirish uchun qulayligi bilan ajralib turadi. Jumladan, geografik o'rni qulay, tabiiy sharoiti va ekoturistik imkoniyatlari xilma-xil bo'lgan, sanoat rivojlangan va aholi zich yashaydigan Toshkent viloyatida ekoturlarga talab yuqori. Misol uchun, Bo'stonliq tumani o'zining ekoturistik salohiyati bilan ajralib turadi. Eng muhimi, hududda turizmning ayniqsa, ekoturizmning barcha yo'nalishlarini rivojlantirish imkoniyati mavjud

Barchamizga ma'lum, Orol dengizi yo'qolib borayotgan dengiz sifatida tanilgan. Bu mamlakatimiz va butun dunyoning eng katta ekologik muammosidir. Ekologik muammolarga qaramay, bu hududning tabiati haqiqatan ham noyobdir. Qoraqalpog'iston bo'ylab sayohat qilib, nafaqat ajoyib tabiat manzaralarini ko'rish, balki qadimiy va o'rta asr yodgorliklari xarobalari bilan tanishish mumkin, chunki bu hudud o'ziga xos "arxeologik qo'riqxon" hisoblanadi.

Ekoturistik yonalish sifatida Buxorodan 42 km uzoqlikda joylashgan "Jayron ekomarkazi"ga tashrif buyurish turistlarning joni-dilidir. Mazkazga tashrif buyuruvchilar temir to'siqlarda (volyerda) saqlanuvchi hayvonlar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, ekoyo'laklar bo'ylab hududning o'simlik dunyosi, manzarasini bilan tanishadi.

Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi ham ekoturizmni rivojlantirishda alohida e'tiborga loyiqdir. Sharqiy Arnasoy, Tuzkon, Aydarko'l ko'llarini o'z ichiga oladi.

2019 - yilda dunyo miqyosida o'tqazilgan tahlil natijasida, 107-da davlat ekoturizm bo'yicha o'z mamlakatida eng yaxshi sharoitlar yaratilishi bo'yicha saralangan. Ularning ichida birinchilikni Finlandiya sazovor bo'lgan, bunga sabab mamlakatni 73 % foizi yashil zonadan va ormonlardan tashkil topgani, bu yerda 39 dan ko'p milliy bog'lar barpo etilganligidir. Mamlakatning "ekologik tozaligi"ning asosiy mezonlari milliy bog'larning soni, biologik xilma-xillik, tabiatni asrash bo'yicha davlatning sa'y-harakatlari, Qizil kitobga kiritilgan o'simlik va hayvonot dunyosi vakillarining yo'q bo'lib ketish xavfi edi.

Biz nafaqat muhim ahamiyatga ega bo'lgan resurs salohiyati, shuningdek, ekoturizmni barqaror rivojlantirish bo'yicha xalqaro tavsiyalar asosida ekoturizmni rejalashtirish, tartibga solish, qo'llab-quvvatlash, rag'batlantirish va monitoring qilish bo'yicha faol siyosat olib borish bo'yicha mamlakatlar tajribasini ko'rib chiqdik, balki bu tajriba ekoturizmni rivojlantirish uchun zamin yaratishi, butun turizm industriyasini barqarorlikning yuqori standartlariga ko'tarishni ta'minlashga intilayotgan har qanday hudud va mamlakatlar uchun qiziqarli va foydali bo'lishi mumkinligini o'rgandik.

Har bir mamlakatda ekoturizmni rivojlantirishning asosi noyob tabiiy resurslar va alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar, bioxilma-xillik, YUNESKONing Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan tabiiy obyektlardir. Tadqiqotchilarning hisob-kitoblariga ko'ra, dunyodagi qo'riqlanadigan hududlar har yili sakkiz milliarddan ortiq sayyohlarni qabul qiladi. Bunday davlatlar qatoriga tabiiy boyliklarga ega va birinchi 10 talikka kiritilgan davlatlararo indeksga raqobatdosh mamlakatlar va davlatlar kiritiladi, shu yo'l bilan o'z davlatiga bo'lgan qiziqishni va davlat iqtisodiyotidagi o'rni oshib boradi. Ekologik turizm rivojida tabiiy boyliklar, mamlakatdagi yashil zonalar, o'rmonlarning ko'pligi, flora va faunaning qay darajada rivoji katta ahamiyatga ega.

Jadval. Tabiiy resurslarning mavjudligi va xilma-xilligi bo'yicha yetakchi davlatlar ro'yxati

Mamlakat nomi	Tabiiy Jahon merosi obyektlari mavjudligi	Ma'lum turlarning umumiy soni	Muhofaza qilinadigan hududlarning umumiy yer maydoniga nisbati
Avstraliya	+		
Bolgariya			+
Boliviya		+	
Braziliya	+	+	
Butan			+
Buyuk Britaniya	+		
Venesuela		+	+
Germaniya			+
Gonkong			+
Zambiya			+
India	+	+	
Indonezia		+	
Kanada	+		
Kitay	+	+	
Kolumbiya		+	
Kongo	+		
Meksika	+	+	
Namibiya			+
Nikaragua		+	+
Peru			
Rossiya	+		
Sloveniya			+
AQSH	+		
Xorvatiya			+
Ekvador		+	

Foydalanildi: The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017: Growth Paving the way for a more sus- tainable and inclusive future. World Economic Forum, 2017 (http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf).

Shu bilan birga, ekoturizm har bir tashrif buyuriladigan joyning tabiiy muhiti va madaniyatining o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan hududlarda jadal rivojlanmoqda. Turistlarning xulq-atvoridagi o'zgarishlar va yangi haqiqiy tajribalarga intilish ekoturizmni rivojlantirish uchun qulay zamin yaratadi, eng talabchan turistlarga turli xil tajribalarni taklif qiladi. Mavjud ekoturizm biznes amaliyoti turizm korxonalarini (turoperator/mehmonxona) qamrab oladi, turistik marshrutlar, qo'riqlanadigan hududlar, mahalliy aholi punktlari, mintaqaviy va mintaqalararo ixtisoslashtirilgan dasturlar va boshqalar.

Mualliflarning fikriga ko'ra, maxsus ilmiy va amaliy qiziqish shunday tajribaga ega davlatlar uyg'otadi tahlil uchun Germaniya, Avstraliya, Kanada, Kosta-Rika, AQSH, Fransiya, Yaponiya va istiqbolli ekoturizmni rivojlantiruvchilar Keniya, Xitoy, Malayziya, Mo'g'uliston, Norvegiya, Rossiya. Shu nuqtai nazardan, BMT Jahon sayyohlik tashkiloti ekspertlari tomonidan olib borilgan ekoturizm bozori tadqiqotlari materiallari o'rganildi, ilmiy nashrlar, chiqarildi.

Mualliflar har bir mamlakatning milliy ekoturizm platformasi haqida batafsil to'xtalmagan holda, lekin uni to'liq hisobga olgan holda ekoturizm siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishning asosiy yo'nalishlarini qonunchilik, milliy dasturlar, sertifikatlashtirish tizimlari, shuningdek, ekoturizm nuqtai nazaridan o'rganib chiqdi va umumlashtirdi. Tadbirkorlikni davlat tomonidan

qo'llab-quvvatlash; infratuzilmani yaratish, kadrlar tayyorlash va ta'lim, ekoturizm sohasida hamkorlikni rivojlantirish. Tadqiqotni o'tkazishda foydalanilgan formal-mantiqiy usul, qiyosiy va institutsional tahlil usullari deyiladi.

Natijalar va muhokama. Ekoturizm siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda barcha davlatlar xalqaro tamoyillarga tayanadi va BMT va Xalqaro ekoturizm ittifoqi tomonidan tavsiya etilgan ekoturizmning strategik maqsadlarini hisobga oladi. Ko'pgina mamlakatlarda ekoturizm faoliyatini tartibga soluvchi va qo'llab-quvvatlovchi maxsus qonun hujjatlari mavjud emas. Agroekoturizmni rivojlantirishni huquqiy qo'llab-quvvatlashga misol qilib, Belarus Respublikasi Prezidentining 2006-yil 2-iyundagi 372-sonli "Agroturizmni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq agro-mulk asosida ekoturizm yuqori sur'atlarda rivojlanib bormoqda.

Ayrim mamlakatlarda turizmni tartibga solish sohasidagi amaldagi qonunchilik va me'yoriy-huquqiy baza ekoturizmni rivojlantirish manfaatlari yo'lida tabiiy merosni muhofaza qilishga qaratilgan qator qonunlar bilan mustahkamlangan. Shunday qilib, Malayziyada "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish to'g'risida"gi qonunlar ko'rinishida tabiiy muhit va resurslarni muhofaza qilish bo'yicha turli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ekoturizm mahsulotini takomillashtirish, xususiy sektor va mahalliy hamjamiyatga ekoturizm salohiyatini rivojlantirishda ko'maklashish, Malayziyada uni targ'ib qilish muammolarini hal qilish 2016-2020 yillar uchun Milliy ekoturizm rejasida ko'zda tutilgan.

YUNESKOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan qo'riqlanadigan hududlar yoki tabiiy obyektlardagi ekoturizm resurslaridan foydalanish uchun mamlakatlar ularda ekskursiyalarni tayyorlash va o'tkazishning maxsus qoidalarini qonuniy ravishda belgilaydi. Muhofaza etiladigan hududlarda faoliyat yurituvchi korxonalar atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan standartlarga rioya qiladilar.

Kenyaning ekoturizm siyosatining o'ziga xosligi, bir tomondan, Kenyaning Katta beshligi vakillarini (sher, fil, gepard, karkidon, buyvol) saqlab qolish, boshqa tomondan, ekoturizmni yaratish ikki tomonlama muammoni hal qilish zarurati bilan bog'liq holda alohida e'tiborga loyiqdir. Brakonerlikning uzoq yillari davomida Kenyaning yovvoyi tabiati sezilarli darajada zarar ko'rdi va alohida himoyaga muhtoj, shuning uchun 2018 yil yanvar oyidan boshlab Kenyada turizm va yovvoyi tabiatni rivojlantirish masalalari bitta organ Turizm va yovvoyi tabiat vazirligi zimmasiga yuklatilgan. Mamlakatda Turizmni uzoq muddatli rivojlantirish bo'yicha Milliy dastur mavjud (Kenya milliy turizm rejasi 2030), unga ko'ra Afrika safari Kenyaning ikkita asosiy turistik mahsulotidan biridir. Uni saqlash va rivojlantirish uchun mamlakatimizning barcha milliy bog'larida mavjud imkoniyatlarni mustahkamlash va yangi imkoniyatlarni o'zlashtirish (fototurlar, ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, kinematografiyani jalb qilish), shakllangan hududlarga davlat va xususiy investitsiyalarni jalb qilish orqali turizm mahsulotini rivojlantirish va targ'ib qilish chora-tadbirlari ko'zda tutilgan.

Rossiya Federatsiyasida ekologik turizm turizmning ustuvor turlaridan biri hisoblanadi. Ekoturizm siyosatining asosiy yo'nalishi ta'lim turizmini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, u Rossiyada qo'riqlanadigan tabiiy hududlarni rivojlantirish kontseptsiyasiga muvofiq federal ahamiyatga ega muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarda ekoturizmning maxsus turlaridan biri sifatida belgilangan. "Ekologiya" milliy loyihasida ko'zda tutilgan muhofaza etiladigan tabiiy hududlarda ekoturizm infratuzilmasini yaratish va rivojlantirish chora-tadbirlari 2024-yilga kelib muhofaza etiladigan tabiiy hududlarga tashrif buyuruvchilar sonini 2018-yilga nisbatan 2,2 barobarga oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, Rossiya mintaqalarining tajribasi turli xil ekoturizm dasturlarini rivojlantirish uchun juda yaxshi istiqbollarni ko'rsatadi.

Deyarli barcha mamlakatlar ekoturizm korxonalarini uchun xalqaro va milliy sertifikatlashtirish tizimlaridan foydalanadilar. Avstraliyaning milliy ekoturizm sertifikatlash dasturi bo'yicha ijobiy tajribasi Green Globe 212 barqaror turizm sertifikatlash dasturi doirasida xalqaro ekoturizm standartini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Norvegiyada ekoturizm tomonidan ilgari surilgan qadriyatlar juda hurmat qilinadi. 2014 yilda Norvegiya sayyohlik kengashi mamlakatda ekoturizm faol rivojlanayotgani haqida xabar berdi. Mamlakatning ekoturizm bozorida o'z mijozlari, atrof-muhit va ularning bir qismi bo'lgan mahalliy hamjamiyat haqida qayg'uradigan mas'uliyatli sayyohlik agentliklari ishlaydi. Norvegiyadagi aksariyat sayyohlik joylari ekologik sertifikatlariga ega, ularning aksariyati Norvegiya ekoturizmi va yashil sayohatga tegishlidir.

Ekoturizmni rivojlantirish uchun cheksiz imkoniyatlarga ega Rossiyada ekoturizm xizmatlarini ixtiyoriy sertifikatlash tartibi endigina ishga tushirildi. Ushbu jarayonni jadallashtirish maqsadida iste'molchilarni sertifikatlashtirish obyektining ixtiyoriy sertifikatlashtirish tizimi talablariga va milliy standartlarga muvofiqligi to'g'risida xabardor qilish uchun muvofiqlik belgilarini belgilash va qo'llash tartiblarini ishlab chiqish muhim; turizm xizmatlarini sertifikatlashtirish tartib-qoidalariga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha o'quv seminarlarini tashkil etish; aholini ekoturizm faoliyati obyektlari va turlari, shuningdek muvofiqlik sertifikatlariga ega bo'lgan ekoturizm xizmatlari paketlari to'g'risida xabardor qilish.

AQSHda ekoturizm rivojlanishining boy resurs salohiyati va tarixiy an'analarini e'tirof etgan holda, biz e'tiborimizni ushbu mamlakatda 11 ta milliy yo'l (National Scenic Trails), 19 ta tarixiy yo'l va davlat darajasida ko'p sonli yo'llar. AQSHning "Milliy yo'llar to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, so'qmoqlar dam olish va hududni muhofaza qilish uchun sharoit yaratishda muhim, qishloq joylarida tuproq eroziyasini cheklash yoki suv yo'llari bo'ylab botqoq yerlar va yovvoyi hayvonlarning yashash joylari uchun bufer yaratish. Mamlakatda yo'llarni loyihalash, qurish va ta'mirlash standartlari mavjud.

Har bir mamlakatda ekoturizm ishtirokchilarini (mahalliy hamjamiyat, ekoturizm korxonalari, jamoat va ekologik tashkilotlar) birlashtirgan, davlat hududida ekoturizm faoliyatini muvofiqlashtirish, ekoturizmni rivojlantirish bilan shug'ullanuvchi nodavlat notijorat tashkilotlari tashkil etilgan va faol faoliyat ko'rsatmoqda. ekoturizm siyosati, tabiiy hududlar, o'quv dasturlari, ekoturlarni targ'ib qilishdir.

Shunday qilib, ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha dunyoda tan olingan yetakchi hisoblangan Germaniyada "Ekologik turizm Yevropada" notijorat tashkiloti (Ekologischer Tourismus in Europa) barqaror turizmni rivojlantirishda faol ishtirok etadi, ushbu sohada loyihalarni amalga oshiradi. Mamlakat boshqa tashkilotlar va xorij bilan birgalikda mintaqalarda, masalan, qo'riqxonalar va tog'li hududlarda barqaror turizmni rivojlantiriradi.

Keniya ekoturizmni rivojlantirish masalalarida Keniya Turizm va yovvoyi tabiat vazirligi "Ekoturizm Keniya" (Ekoturizm Kepua) uyushmasi bilan faol hamkorlik qiladi. 1996-yilda tashkil etilgan assotsiatsiya ixtiyoriy turizmni sertifikatlash sohasida Afrikada yetakchi hisoblanadi. Uning faoliyati "yashil turizm"ning barqaror rivojlanishini yaratish, turizmni rivojlantirish orqali mamlakatning tabiiy va madaniy xususiyatlarini saqlab qolish, mas'uliyatli turizm muhitini shakllantirishga etnik jamoalarni jalb qilish, sohaning sifat standartlarini yuksaltirish, turizmni rivojlantirish bo'yicha tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Hayvonot dunyosini muhofaza qilish, manfaatdor tashkilotlarni muvofiqlashtirish va o'zaro hamkorlikka asoslangan.

Mo'g'uliston milliy ekoturizm jamiyati Mo'g'ulistonda ijtimoiy yo'naltirilgan nodavlat tashkilot sifatida faoliyat yuritadi. MNETS Ekoturizm jamiyati a'zosi sifatida shu kabi xalqaro tashkilotlar bilan faol hamkorlik qiladi, foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan loyihalarni amalga oshirishda ishtirok etadi.

Mo'g'ulistonda barqaror turizmni rivojlantirishga ko'maklashish maqsadida turizmning atrof-muhitga ta'sirini monitoring qilish, atrof-muhitni muhofaza qilish vositasi sifatida Mo'g'ulistonning qo'riqlanadigan hududlarida ekoturizm "tarmoqlarini" shakllantirish uchun davlat organlari va manfaatdor tashkilotlar bilan faol hamkorlik qiladi. Mo'g'uliston milliy ekoturizm jamiyati o'zining reklama faoliyatida atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslarni boshqarish, mahalliy aholining manfaatlari va ularning ijtimoiy muammolarini hal qilishning mumkin bo'lgan yo'llari bo'yicha sharh materiallarini tayyorlash orqali butun dunyo

bo‘ylab Mo‘g‘ulistondagi ekoturizm resurslari to‘g‘risida to‘g‘ri ma‘lumotlarni tarqatishga katta ahamiyat beradi.

Yaponiyada ekoturizm masalalari bo‘yicha asosiy notijorat tashkilotlar Yaponiya ekoturizm uyushmasi va Yaponiya ekoturizm markazi hisoblanadi. Mahalliy ekoturizm masalalari bilan “Ekoturizmni rivojlantirish kengashlari” shug‘ullanadi, ulardan Yaponiyada 35 ta hududiy tashkilot, masalan, “Shirakami” ekoturizmni rivojlantirish kengashi. Kengashlar tarkibiga mahalliy davlat hokimiyati organlari, sayyohlik kompaniyalari va turli jamoat notijorat tashkilotlari vakillari kiradi. Ekoturizmni rivojlantirish bo‘yicha barcha kengashlar yangi ekoturlarni ishlab chiqishda ishtirok etadilar, ekoturizmni rivojlantirish uchun birgalikda ishlash uchun yangi sub‘yektlarni jalb qilish, jalb qilish uchun tadqiqot faoliyati va reklama kampaniyalarini o‘tkazish shuningdek, atrof-muhit ob‘yektlarini muhofaza qilish bo‘yicha chora-tadbirlar; mahalliy gidlarni tayyorlash. Kengashlar faoliyatini moliyalashtirish uchun arizalarni ro‘yxatga olish va taqdim etadilar.

Ko‘pgina mamlakatlar barqaror turizm, shu jumladan ekoturizm uchun mahalliy hamjamiyat va turoperatorlar o‘rtasidagi hamkorlikni rag‘batlantirish uchun turli iqtisodiy va ijtimoiy chora-tadbirlarni qabul qildilar. Shunday qilib, Mo‘g‘ulistonda ekoturizmni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari qo‘riqlanadigan hududlarda yer uchastkalarini ijaraga berish va imtiyozli soliqqa tortishni o‘z ichiga oladi. Rossiyada turizm tashkilotlarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash uchun shart-sharoitlar va mexanizmlarni yaratish bo‘yicha muhim tajriba to‘plangan, bu mamlakatda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashning institutsional tizimini yaratish bilan bog‘liq. 2018 yilda ekoturizmni rivojlantirish bilan bog‘liq tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash Rossiya Federatsiyasining 27 ta hududida amalga oshirildi.

Aksariyat mamlakatlar ekoturizmning eng muhim tamoyillaridan biriga amal qiladilar, ya‘ni mahalliy hamjamiyat uchun iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlar yo‘li bilan tabiiy hududlarni saqlashni qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, mahalliy aholi va sayyohlarning tabiatni asrash zarurligi to‘g‘risida xabardorligini oshirish orqali. madaniy resurslar va qadriyatlarni saqlash. Boshqacha qilib aytganda, ekoturizm mahalliy hamjamiyatga, tabiiy ekotizimlarga va sayyohlarga foyda keltirishi kerak.

Shu nuqtai nazardan, Xitoyda noyob biologik va madaniy ahamiyatga ega bo‘lgan daryo uchastkalari bo‘ylab daryo sayohatlarini tashkil etishda, toza daryo kanallarini saqlash va daryolar bo‘ylab mahalliy jamoalarning rivojlanishiga ko‘maklashish ta‘minlanadi. Mahalliy hamjamiyat vakillari maslahatchi sifatida ishtirok etadilar va tashrif buyurgan joylarda o‘zini qanday qilib to‘g‘ri tutish bo‘yicha xodimlarga ham, sayohat ishtirokchilariga ham maslahat beradilar. Mahalliy lagerlar, yurish marshrutlari, suratga olish amaliyoti, qishloqqa tashrif buyurish uslubi va davomiyligi mahalliy tavsiyalarga muvofiq o‘rnatiladi.

Xulosa qilganimizda turli mamlakatlarda ekoturizmni rivojlantirish bo‘yicha to‘plangan tajriba ekoturizm siyosatini shakllantirish va amalga oshirishda mamlakatning o‘ziga xosligi va umumiy yondashuvlari, xalqaro tavsiyalar va xalqaro tavsiyalar bilan uyg‘unlashganligi va turizmning barqaror rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratilishidan dalolat beradi. Turli mamlakatlar o‘zlarining milliy holatlari va ustuvorliklariga mos keladigan turli yondashuvlar, konsepsiyalar, modellar va vositalarni ishlab chiqmoqdalar. Barqaror rivojlanishning global konsepsiyasi tamoyillariga mos keladigan turizmning “yaxshiroq shakli”ga erishish imkoniyati/imkonsizligi haqidagi davom etayotgan bahs-munozaralar doirasida turli mamlakatlardan olingan aniq misollar ekoturizm barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishga qanday hissa qo‘shishi mumkinligini ko‘rsatib beradi.

Mualliflarning fikricha, “yashil” iqtisodiyotga o‘tishni ta‘minlashning asosiy tarmoqlaridan biri sifatida turizmning roli va ahamiyati ortib borayotgan bir sharoitda muvaffaqiyatli ekoturizm amaliyotlarini doimiy o‘rganish, aniqlash va ommalashtirish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, keyingi tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlari asosan alohida muhofaza etiladigan hududlarni kengaytirishda ekoturizmning rolini oshirish, ekologik javobgarlikni oshirish, ekoturizm

mahsulotlarini yaratish va targ'ib qilish bilan bog'liq ko'kalamzorlashtirish tadbirlari; sheriklik mexanizmlarini joriy etish va davlat turizm tashkilotlarini sertifikatlashtirish jarayoniga jalb etish targ'ib tartibga solish va monitoring ekoturizmni rivojlantirish.

Manba va foydanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Balmford A., Green J.M.H., Anderson M., Beresford J., Huang C., Naidoo R., et al. Walk on the Wild Side: Estimating the Global Magnitude of Visits to Protected Areas // PLoS Biol. 2015. Vol. 13 (2). P. 1– 6.
2. Ecotourism Pilot Project: Mantanani islands // Brunei Darussalam-Indonesia-Malaysia-Philippines East ASEAN Growth Area (BIMP-EAGA) Vision 2025. Manila: Asian Development Bank, 2017. 45 p
3. Loginova N. Yu., Kostovarova V. V., Chudaykina G. M. Rossiya va Skandinaviya mamlakatlarida ekologik turizm // Rossiya va chet elda xizmat. 2016. T. 10. No 2 (63). 227–238-betlar.
4. National Trails System [electron resurs] // National Park Service. – URL: <https://www.nps.gov/subjects/nationaltrailssystem/index.htm> (murojaat sanasi: 15.02.2019)
5. R. Hayitboyev – «Ekoturizm asoslari»
6. Rossiya Federatsiyasida ekoturizmning eng yaxshi amaliyotlari. M .: REU im. G. V. Plexanova, 2018. 168 b.
7. The Canadian Ecotourism Market: Special Report No 15. Madrid: UNWTO, 2002. 134 p.
8. Tourism in the Green Economy: background Report. Madrid: Published by the World Tourism Organization (UNWTO) and the United Nations Environment Programme (UNEP), 2012. 156 p.
9. Compendium of Best Practices and Recommendations for Ecotourism in Asia and the Pacific. Madrid: UNWTO, 2012. 128 p.
10. Hamidov O. H va Norchayev A. N – «Ekoturizm»
11. Toychievna, A. M. Application of Innovations on the Improvement of the Quality Management System of Tourism Services. JournalNX, 492-497.
12. Шермухамедов, А. Т., & Алиева, М. Т. (2019). ТУРИЗМ ВДОЛЬ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ. In Тенденции и проблемы развития туризма и гостеприимства в XXI веке (pp. 115-125).
13. Aliyeva, M. T. (2007). Turistik mamlakatlar iqtisodiyoti. Darslik. T.: TDIU.
14. Алиева, М. Т. (2023). Развития смарт туризм в Узбекистане.
15. Mirzaev, M. A., & Alieva, M. T. (2011). Fundamentals of tourism. Textbook. Tashkent. 2011y.